

Construcció d'instruments per a la investigació en les ciències socials i del comportament

Sergi Fàbregues Feijóo
Julio Meneses Naranjo
David Rodríguez-Gómez
Marie-Hélène Paré

PID_00178030

Material docent de la UOC

Sergi Fàbregues Feijóo

Professor ajudant de mètodes d'investigació social en els Estudis de Psicologia i Ciències de l'Educació de la Universitat Oberta de Catalunya. Llicenciat i diploma d'estudis avançats en Sociologia per la Universitat Autònoma de Barcelona. La seva tesi doctoral, en curs, explora la manera com investigadors i usuaris de la recerca conceptualitzen l'assessorament de la qualitat en els estudis que combinen les metodologies qualitativa i quantitativa. La resta de la seva investigació actual s'orienta a l'aplicació de les metodologies qualitativa i mixta en ciències socials i, més concretament, en els camps de la sociologia del risc i la intervenció social en contextos de desastre i violència familiar.

Julio Meneses Naranjo

Professor d'Estadística i mètodes d'investigació en els Estudis de Psicologia i Ciències de l'Educació de la Universitat Oberta de Catalunya (UOC) i investigador de l'Internet Interdisciplinary Institute. Llicenciat en Psicologia Social per la Universitat d'Oviedo, es va graduar en el programa de màster de Societat de la informació i el coneixement de la UOC i, actualment, acaba el seu projecte de tesi doctoral entorn de les implicacions socials i comunitàries de la introducció de les tecnologies de la informació i la comunicació en el sistema educatiu de Catalunya. La recerca del professor Meneses s'orienta, entre altres àmbits, a l'aplicació dels mètodes d'investigació quantitativa i l'ús de tècniques d'anàlisi multivariant en ciències socials, treballant en les àrees del desenvolupament comunitari i l'activitat social a la Xarxa, la desigualtat digital, i la relació entre els infants i els joves amb la tecnologia.

David Rodríguez-Gómez

Professor del Departament de Pedagogia Aplicada de la Universitat Autònoma de Barcelona, investigador de l'Equip de Desenvolupament Organitzatiu (<http://edo.uab.cat>), reconegut com a grup de recerca consolidat per la Generalitat de Catalunya, consultor del grau de Psicologia de la Universitat Oberta de Catalunya i professor del màster de Noves tecnologies i educació de l'Institut Universitari de Postgrau. Doctor en "Qualitat i processos d'innovació educativa" i llicenciat en Pedagogia per la Universitat Autònoma de Barcelona. La recerca del professor Rodríguez-Gómez se centra, entre altres qüestions, en l'estudi dels processos de creació i gestió del coneixement en les organitzacions, vinculant-lo a processos d'aprenentatge informal i social, i també al desenvolupament i millora de les organitzacions, i en l'estudi de l'abandonament i retenció dels estudiants universitaris.

Marie-Hélène Paré

Treballadora social clínica especialitzada en la intervenció i la recerca sobre la violència de gènere i infantil per motius culturals o religiosos (mutilació genital, crims d'honor, casament forçat, etc.), i en els mètodes de síntesi mixta sobre l'eficàcia i l'adequació d'intervencions socials en aquests àmbits. És llicenciada (1997), màster en Treball social (2009) per la Universitat de Laval (Quebec) i màster en *Evidence-based Social Work* per la Universitat d'Oxford (2004). Entre 1997 i 2003, va treballar a la xarxa de salut pública del Govern quebequès i a zones de guerra amb Metges Sense Fronteres com a especialista i formadora en intervenció psicosocial postguerra. Actualment està acabant la tesi doctoral en el programa de doctorat en *Evidence-based Social Intervention* de la Universitat d'Oxford. La seva tesi crítica la intervenció i la recerca posttraumàtica en l'ajuda humanitària, i proposa un marc teòric per a la participació de les poblacions en aquests programes. És consultora de mètodes i tècniques d'investigació qualitativa en els Estudis de Psicologia i Ciències de l'Educació de la Universitat Oberta de Catalunya.

L'encàrrec i la creació d'aquest material docent han estat coordinats pel professor: Sergi Fàbregues Feijóo (2013)

Primera edició: febrer 2013

© Sergi Fàbregues Feijóo, Julio Meneses Naranjo, David Rodríguez-Gómez, Marie-Hélène Paré

Tots els drets reservats

© d'aquesta edició, FUOC, 2013

Av. Tibidabo, 39-43, 08035 Barcelona

Disseny: Manel Andreu

Realització editorial: Eureka Media, SL

Dipòsit legal: B-30.781-2012

Introducció

Aquesta assignatura introdueix els estudiants en quatre instruments de recollida de dades sovint utilitzats en la investigació social: el qüestionari, l'entrevista, el grup de discussió i l'observació participant. En el cicle de la recerca, aquests instruments són implementats per l'investigador amb la finalitat d'aglutinar un conjunt d'evidències que, una vegada analitzades, permetin donar resposta a les preguntes de la recerca.

La naturalesa de la informació generada és un aspecte central en el moment de decidir l'instrument que guiarà la recollida de dades. Cada instrument produeix un tipus d'informació diferent i, en conseqüència, dóna accés a dimensions diferents dels fenòmens socials investigats. Per exemple, la realització d'una entrevista possibilita conèixer, a partir d'una sèrie de manifestacions verbals, les percepcions de l'entrevistat entorn d'un objecte d'estudi. En canvi, un qüestionari permet obtenir respostes codificades sobre aquest objecte però, en aquest cas, provinents d'una mostra molt més àmplia de la població. Així, doncs, per a investigar un fenomen es poden emprar diferents tècniques. Ara bé, en la mesura que la informació generada en cada cas respon a preguntes de recerca diferents, l'investigador ha de ser conscient de la tècnica més adient en cada situació, atenent l'enfocament i el propòsit de la recerca.

Malgrat que és central, la pregunta de recerca no és, però, l'únic element que s'ha de valorar a l'hora de dissenyar la fase de recollida de dades de la investigació. A més dels aspectes pròpiament metodològics, hi ha altres elements de tipus més pragmàtic, com els recursos econòmics, el temps disponible o les possibilitats d'accés a l'entorn estudiat, de tanta importància que condicionen el plantejament d'una investigació. Per exemple, davant la situació de no disposar de prou pressupost per a implementar una enquesta, l'investigador possiblement optarà per crear grups de discussió i, en conseqüència, modificarà la naturalesa de les preguntes que s'han de respondre. La investigació en ciències socials es porta a cap, doncs, en un *entorn* que condiciona el rang de decisions possibles i obliga l'investigador a conèixer les alternatives que té a la seva disposició.

Partint d'aquesta necessitat, la finalitat d'aquesta assignatura és dotar els estudiants d'un marc de referència per al disseny i implementació d'una selecció d'instruments de recerca, i també per a l'avaluació de la pertinença i adequació que tenen en cada situació d'investigació. Els materials els organitzem en tres mòduls.

En el primer mòdul mirem d'apropar-nos als trets principals del qüestionari com a instrument per a la recollida de dades. Així, comencem per plantejar alguns elements bàsics relatius a l'origen del qüestionari, la funció que té en el

marc de les diferents tècniques disponibles i, finalment, com s'insereix en el procés de disseny d'una investigació amb dades quantitatives. A continuació, recorrem les principals fases en el disseny del qüestionari, concretant les decisions que l'investigador ha d'anar prenent en el context de la seva investigació. Ens movem, per tant, des dels aspectes més generals i abstractes fins a les qüestions més específiques implicades en el disseny i l'administració de qüestionaris, atacant alguns conceptes i idees importants. Aquest viatge s'acaba amb la presentació del cas d'una investigació basada en la metodologia d'enquestes, que ens permetrà il·lustrar en un exemple pràctic el conjunt de decisions estratègiques que s'han de prendre.

En el segon mòdul ens aproximem a l'entrevista com a tècnica de recollida de dades típicament qualitativa, diferenciant-la d'altres tècniques properes com l'entrevista grupal o el qüestionari, delimitem els principals usos i funcions que té, fem algunes consideracions sobre el disseny i desenvolupament, especifiquem algunes qüestions clau sobre la transcripció i anàlisi de la informació recollida, esbossem un debat obert sobre la validesa i fiabilitat de l'entrevista, comentem alguns dels problemes habituals i les competències d'un "bon" entrevistador i, finalment, abordem, breument, les principals qüestions ètiques que s'han de considerar quan utilitzem l'entrevista d'investigació. Esperem respondre així a qüestions típiques que qualsevol investigador s'ha de plantejar quan emprèn el disseny de la seva investigació: per què he d'utilitzar l'entrevista?, en quina mesura les dades obtingudes mitjançant l'entrevista i la interacció amb els participants contribueixen a assolir els objectius de la meua recerca?, és la millor opció per al meu propòsit, l'entrevista qualitativa?, com construeixo l'entrevista i selecciono els informants?, com he de procedir i comportar-me en el desenvolupament de l'entrevista?, quins són els problemes principals als quals hauré de fer front?

En el tercer mòdul, estructurat en dos grans apartats, presentem dues tècniques de recollida de dades utilitzades en dissenys d'investigació qualitativa: el grup de discussió i l'observació participant. En ambdós apartats, comencem la presentació de cada tècnica amb una breu introducció històrica i una reflexió sobre el paper que té en el marc de les ciències del comportament. A continuació, presentem una definició i enumerem els principals usos d'ambdues tècniques en la investigació en ciències socials i del comportament. Tot seguit, oferim una llista de combinacions possibles amb altres tècniques, sia en la forma de dissenys únicament qualitius o bé mixtos (o sia, amb components també quantitius). Acabem cada apartat amb una explicació detallada dels passos que s'han de seguir en el disseny i la conducció de cada tècnica, incloent-hi les fases de la implementació, el mostreig i la posada en pràctica de la recollida de dades. En ambdós apartats, la majoria de les explicacions estan complementades amb exemples d'investigacions reals en l'àmbit de la psicologia.

Per acabar, és important assenyalar que l'objectiu d'aquests materials és oferir una introducció als instruments d'investigació, proveint els estudiants d'una guia de treball per a iniciar-se en aquesta tasca. A partir d'aquí, esdevé imprescindible que l'estudiant completi la informació dels materials amb la consulta de les referències bibliogràfiques que esmentem al llarg del text.

Objectius

L'estudi d'aquests materials us permetrà assolir els objectius següents:

- 1.** Conèixer els elements bàsics de quatre instruments d'investigació: el qüestionari, l'entrevista, el grup de discussió i l'observació participant.
- 2.** Desenvolupar la capacitat per a jutjar la conveniència de cada instrument a les particularitats de cada investigació i, al mateix temps, saber justificar-ne l'elecció.
- 3.** Assolir un bon coneixement de les directrius necessàries per a implementar cada instrument d'investigació.

Continguts

Mòdul didàctic 1

El qüestionari

Julio Meneses Naranjo

1. Introducció
2. El qüestionari com a tècnica d'investigació quantitativa
3. Disseny i administració de qüestionaris
4. Algunes consideracions (ètiques) finals
5. El cas de l'enquesta sobre satisfacció laboral del professorat de Catalunya
6. Annex: qüestionari del projecte "El professorat de Catalunya"

Mòdul didàctic 2

L'entrevista

David Rodríguez-Gómez

1. L'entrevista com a tècnica d'investigació qualitativa
2. El disseny i desenvolupament d'una entrevista
3. Transcripció i anàlisi de l'entrevista
4. Algunes notes sobre la fiabilitat i validesa de les entrevistes
5. Problemes habituals
6. Competències de l'entrevistador i la seva formació
7. Aspectes ètics que cal considerar

Mòdul didàctic 3

El grup de discussió i l'observació participant

Sergi Fàbregues Feijóo i Marie-Hélène Paré

1. El grup de discussió
2. L'observació participant

